

UOT 81'1

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2024.1.196>

ÇİNARƏ RZAYEVA

AZƏRBAYCAN SİYASİ NATİQLİYİNİN
İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Məqalədə Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi natiqliyin inkişafında göstərdiyi xidmətlər araşdırılmış və təhlil edilmişdir. Müstəqil Azərbaycanda siyasi natiqlik məktəbinin adı Heydər Əliyevlə bağlı olmuşdur. Güclü natiq olması, güclü siyasi lider kimi fəaliyyəti onu eyni zamanda, siyasi natiq kimi də dünyaya tanıtmışdır. Məlumdur ki, siyasi natiqlik bacarığına hər natiq yiyələnə bilmir. Bunun üçün bir sıra nüanslar gərəkdir ki, bütün bunlar Heydər Əliyev bacarığında cəmlənmişdir.

Məqalədə Heydər Əliyevin siyasi natiq kimi bir sıra xüsusiyyətlərinə nəzər salınmış və təhlil edilmişdir. Burada həmçinin Ulu öndərin söylədiyi nitqlərindən nümunələr verilərək deyilən nəzəri fikirlər əsaslandırılmışdır. Araşdırmaların sonunda məlum olmuşdur ki, öz dilini, öz xalqını, öz dövlətini bu qədər çox sevən Heydər Əliyevin siyasi natiqliyin inkişafında göstərdiyi fəaliyyəti gələcək natiqlər və siyasi liderlər üçün mükəmməl bir məktəbdir.

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, siyasi natiq, siyasət, natiqlik, siyasi lider, ana dili.

Giriş. Natiqlik sənəti Yunanıstanda bir elm kimi meydana gəlib inkişaf etsə də, sonralar digər ölkələrə yayıldı. Bu ölkələrdən biri də Azərbaycandır. Qədim dövrlərdən bu günə kimi inkişaf edərək gələn Azərbaycan, bu gün artıq tam müstəqil dövlət kimi bir çox nailiyyətlərə imza atmış, dünyaya özünü tanıtmışdır. Bu nailiyyətlər içərisində siyasi natiqliyin inkişafı da özünəməxsus yer tutur. Tarixə nəzər yetirəndə görürük ki, Azərbaycanda natiqlik sənətinin müxtəlif sahələri inkişaf etmişdir. Bu inkişafda misilsiz xidmətləri olan Fələki Şirvani, İzzəddin Şirvani, Əfzələddin Xaqani, Nizami Gəncəvi, İzzəddin Həsənoğlu, Nəsirəddin Tusi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli, Sahib Təbrizi, Qətran Təbrizi, Şah İsmayıl Xətai, Molla Pənah Vaqif və b. böyük natiqlərin adlarını çəkmək olar.

Azərbaycanda müxtəlif dövrlərdə natiqlik sənətinin inkişafında bir sıra böyük şəxsiyyətlərin müstəsna rolu olmuşdur. Belə müdrik şəxsiyyətlərdən biri də Ulu öndər Heydər Əliyevdir. Öz siyasəti ilə dünya siyasətçiləri içərisində yer alan ümummilliyə lider Heydər Əliyev sadəcə siyasəti ilə deyil, həmçinin yüksək bacarığı, aydın və orijinal nitqi ilə diqqət çəkmişdir. Məhz orijinal, aydın, səlis nitqinə görə Heydər Əliyev bir natiq kimi də tanınmışdır. Təkcə tanınmaqla kifayətlənməmiş, natiqlik məktəbində özünəməxsus cığır açmışdır. Çünki “Yüksək kübarlıq, ziyalılıq etalonu olan Heydər Əliyev həm də bənzərsiz natiq idi. O, müdrik, ağıllı qərarları ilə yanaşı, danışığı, nitqi ilə də bu dilin keşiyində duran bənzərsiz bir insan, böyük mütəfəkkir və alim idi” [1, s. 25]. Dünya liderləri arasında yüksək zəkası ilə sayılıb-seçilən böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevi Azərbaycanda siyasi natiqliyin ən görkəmli nümayəndəsi adlandırma bilərik. Siyasi natiq kimi Heydər Əliyevin bir sıra xüsusiyyətlərinə nəzər salmaqla deyilən fikirləri bir daha təsdiqləmiş olarıq.

Heydər Əliyev siyasi natiq kimi. Ulu öndər Heydər Əliyevin orijinal nitqi, xüsusilə də siyasi nitqi öz sanballığı ilə diqqəti çəkir. Bu da siyasi natiqliyin başlıca şərtlərindən biridir. Siyasi xadim ola bilmək üçün ən əvvəl güclü natiq olmaq lazımdır. Ümummilliyə lider hər zaman çıxışlarında səs tonunu və intonasiyasını yüksək səviyyədə idarə edə bilirdi. Araşdırmalar göstərir ki, bu cəhət siyasi natiqlikdə çox böyük rol oynayır. Bu bacarıqla o həm böyük

auditoriyaları ələ alırdı, həm də insanların diqqətini özünə cəlb edə bilirdi.

Təkcə Heydər Əliyevin səs tonu və intonasiyası deyil, eyni zamanda onun çıxışları zamanı zala, iştirakçılara, xalqa müraciəti də diqqəti çəkir. Məsələn, Onun 25 avqust 2001-ci ildə Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbində keçirilən tədbirdə etdiyi çıxışa nəzər yetirməklə deyilən fikrə tam aydınlıq gətirmiş olarıq:

“Türkiyə Cümhuriyyəti Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi ordu generalı hörmətli cənab Hüseyin Kıvrıkoğlu!

Türkiyə Cümhuriyyətindən Azərbaycana qonaq gəlmiş hörmətli generallar, zabitlər, dostlar!

Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbinin hörmətli müəllim-professor heyəti!

Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbinin ilk məzunları və bütün kursantları!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün müstəqil Azərbaycanın həyatında tarixi hadisə baş verir. Azərbaycanın ordu quruculuğunda yeni bir mərhələ başlayır. Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbi son illər təkmilləşərək, inkişaf edərək, nəhayət, özünün ilk məzunlarını buraxır. Azərbaycan Silahlı Qüvvələri – Azərbaycan Ordusu böyük gənc zabit korpusu ilə tamamlanır. Bunlar hamısı son on il içərisində Azərbaycanın müstəqilliyi naminə, dövlətçiliyi naminə, Azərbaycanın müdafiə imkanlarının qüvvətlənməsi naminə görülən görkəmli işlərdən biridir...” [4, s. 397].

Bu çıxışında beş müraciət obyektini müşahidə edirik. Tədbir zamanı etdiyi müraciət formaları xüsusi intonasiyaya və səs tonuna malik olmaqla həm tədbirin, həm də onun nitq sanbalının göstəricisidir. Eyni zamanda bu nitq müəllifin natiqlik sənətinə mükəmməl yiyələnməsindən və edəcəyi məruzəyə dərindən bələd olmasından xəbər verir.

İstər siyasi natiqdə, istərsə də siyasi liderdə olan digər bir müsbət xüsusiyyət şəxsiyyət və nitqin bir-birini tamamlamasıdır ki, bunu da Heydər Əliyevdə görə bilirik. Məhz bu müsbət xüsusiyyəti onun çıxış və nitqlərinin təsirini daha da artırırdı. Bu da Ulu öndərin yüksək əxlaqi keyfiyyətə, siyasi mədəniyyətə və lakonik nitqə malik olmasından irəli gəlirdi.

Heydər Əliyev eyni zamanda iti ağılı və siyasi intuisiyası ilə dövləti idarə etməsi sayəsində xalqın rəğbətini qazanmışdır. “Tarixi-siyasi təcrübə təsdiq edib ki, ölkəni peşəkar siyasi liderlər idarə edəndə dövlət daha qüdrətli olur. Güclü siyasi lider cəmiyyəti böyük çətinliklərdən xilas olmağa kömək edən siyasi və iqtisadi xarakterli tarixi proqramların təşəbbüsçüsü kimi çıxış edir” [13, s. 83]. Məhz Heydər Əliyev də belə siyasi liderlərdən biridir.

Öz xalqına, öz millətinə, öz dövlətinə, öz dilinə, öz dininə dəyər verən, onları sevən bir lider, natiq hər zaman böyük uğur qazanır. Siyasi natiqlikdə əhəmiyyətli məsələlərdən olan bu sadalanan müsbət keyfiyyətlər Heydər Əliyevdə cəmlənmişdir. Ulu öndər hər zaman, hər yerdə Azərbaycan dövlətini, Azərbaycan dilini üstün tutmuşdur. Bu yerdə öz ana dilini sevən, təkcə sevməklə yetinməyən, ona aşıq və aludə olan Ulu öndər Heydər Əliyevin bir neçə kəlamlarını xatırlamaq yerinə düşər. “Azərbaycan xalqının dili onun milli varlığını müəyyən edən başlıca amillərdəndir”, “Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir”. “Ana dilini bilməmək, ana dilini qiymətləndirməmək, şübhəsiz ki, xalq arasında böyük qəbahətdir”. “Azərbaycan dili bizi keçmişdə də, indi də, gələcəkdə də birləşdirəcəkdir”. “Öz ana dilini bilməyən adamlar şikəst adamlardır”. “Ana dilimiz müstəqil Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının ən böyük milli sərvətidir”. “Hər bir azərbaycanlı birinci növbədə öz dilini bilməli, sevməlidir. Doğma dilimizdə həm danışmalı, həm oxumalı, həm də yazmalıdır” [9]. Ulu öndərin bu müdrik kəlamları onun dilinə olan sevgisini bir daha sübut edir. Heydər Əliyevin “Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam!” kəlməsi onun vətəninə, dövlətinə olan sevgisinin ən böyük sübutudur.

Siyasi natiq kimi Heydər Əliyevin nitqləri, çıxışları kütləvi xarakteri ilə diqqət çəkirdi. Onun orijinal və aydın nitqi hər zaman dərin məzmunu və yüksək ideyalılığı ilə seçilirdi. Natiq olan şəxslərdə ən önəmli məqamlardan biri mimika və jestlərdir ki, Ulu öndər bunlardan istifadə edərək auditoriyanı ələ alır, öz fikirlərini daha da qüvvətli və təsiredici çatdırırdı.

Ulu öndər təkcə siyasi natiqlikdə uğur qazanmamış, eyni zamanda, natiqliyin digər sahələrində də bir mütəxəssis kimi çıxış etmişdir. Bu da onun bütün sahələrə dərinindən bələd olmasından, məlumat və biliyinin hərtərəfliliyindən irəli gəlirdi. Natiqlik sənətinin hansı sahəsində çıxış edirdisə, elə bilirdin ki, o sahənin mütəxəssisidir. Çünki “natiqliyin əsas xüsusiyyətlərindən biri odur ki, bu sənət ilə məşğul olan hər bir adam hansı mövzuda nitq söyləyirsə, həmin elmi dərindən öyrənir və müşahidələr aparır. Bu da fikrin elmi əsaslarla ifadə olunmasına xidmət edir” [2, s. 145]. Heydər Əliyev natiqlik sənəti ilə sırf məşğul olmasa da o, elə bir istedadla, bacarıqla, ağıl və yaddaşa sahib idi ki, istənilən sahə üzrə tam sərbəst nitq söyləyib, dinləyiciləri mat qoya bilirdi. Buna görə də yeri gələndə Heydər Əliyev rəssam, yeri gələndə akademik, yeri gələndə hərbiçi, yeri gələndə iqtisadçı, yeri gələndə maliyyəçi və s. sahənin sahibidir deyirik. Bu insanda fitri istedad deyilsə, bəs nədir? Bütün sahələrdə bu qədər məlumatlı olmaq siyasi liderin, siyasi natiqin işi deyil. Hər oxuyan Molla Pənah olmadığı kimi, hər natiq siyasi natiq ola bilməz, siyasi lider ola bilməz. Qeyd etməliyik ki, bu istedadı, natiqliyi təkcə ölkədə tanınmaqla məhdudlaşmır. Digər ölkələrin siyasi xadimləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. Bu yerdə dünya siyasətçilərinin Heydər Əliyev haqqında dediyi bir neçə fikrə nəzər salmaq yerinə düşər:

“Heydər Əliyev təkcə Azərbaycanda deyil, bütün türk dünyasında tanınan və sevilən liderdir” (Rəcəb Tayyib Ərdoğan, Türkiyə Respublikasının Prezidenti);

“Heydər Əliyevin şəksiz liderliyinə, cəsarətinə, misilsiz dünyagörüşünə və natiqlik istedadına valehəm!” (Corc Buş, Amerika Birləşmiş Ştatlarının sabiq Prezidenti);

“Heydər Əliyev təkcə Azərbaycanın deyil, bütün türk dünyasının yetişdirmiş olduğu ən məşhur dövlət xadimlərindən biridir” (Süleyman Dəmirəl, Türkiyə Respublikasının sabiq Prezidenti);

“Hörmətli siyasətçi və dövlət xadimi kimi Heydər Əliyevin adı və nüfuzu Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq birlikdə qazandığı layiqli yerlə qırılmaz surətdə bağlı olacaq” (Georgi Privanov, Bolqarıstan Respublikasının sabiq Prezidenti) [8].

Tanınmış politoloq Zbiqnev Bjezinskiyə də Heydər Əliyevlə bağlı fikirləri diqqəti çəkir: “Heydər Əliyev siyasi cəhətdən möhkəm, məntiqli, zəkali, istədiyini tez çatdıran şəxsiyyət – bir sözlə şəksiz liderdir” [10]. Heydər Əliyevin xalqını, onun mənafeyini düşünərək çıxış etməsi hər zaman, hər yerdə ona uğur qazandırırdı.

Hər siyasi lider natiq ola bilməz, hər natiq də siyasi lider ola bilməz. Heydər Əliyev bu iki böyük istedadla yiyələnməsi ilə dünyada böyük nüfuz qazanmışdır. Biz yuxarıdakı fikirlərdən də bunu aydın şəkildə görə bilirik.

Natiqliklə bağlı bir çox dəyərli fikirlər söylənilmişdir ki, onları belə Heydər Əliyev şəxsiyyətində müşahidə edirik. Məsələn, İslam dininin banisi, müdrik insan, filosof, qanunşünas Məhəmməd Peyğəmbərin (s.a.v.) “Natiqliyin bəlağəti bəzən cadu və sehr təsiri bağışlayır” fikridir. Ulu öndər Heydər Əliyev də istər Azərbaycanda, istərsə də beynəlxalq arenalarda çıxış edəndə, nitq söyləyəndə sanki qarşıdakını ovsunlayırdı. Onun aydın və dəqiq nitqi hamının diqqətini çəkməyi bacarırdı. Onu da əlavə edək ki, Heydər Əliyevin sadəcə gözəl nitqi deyil, onun şəxsi keyfiyyəti də böyük rol oynayırdı. O böyük şəxsiyyətdə şəxsi keyfiyyət ilə nitqi bir-birini tamamlayırdı.

Heydər Əliyevin siyasi natiq kimi yetişməsində onun həm səbirli, həm də düşünərək qərarlar verməsinin mühüm rolu olmuşdur. Öz zəmanəsinin görkəmli natiqi olan Heydər Əliyev Hz. Əlinin söylədiyi “ölç, biç, sonra kəs”; “düşün, daşın, sonra danış”; “anla, bil, sonra et” kimi müdrik kəlamlarını özündə əks etdirirdi. Bundan başqa Sədi Şirazinin dediyi fikirlər də bir natiqdə olması gərəkən vacibli məqamlardan biridir:

Nədir dil ağızda, ey ağı olan?
Hünər xəzinəsinə açardır – inan!
Tələsik söyləmə sözünü bir dəm,
Fikrini kamil de, gec olsa nə qəm...
Əvvəl bir düşün, sonra dilə gəl,
Divar tez yığılar, olmasa təməl! [12, s. 146].

Ulu öndər də səbirli olaraq, ağıllı və uzaqgörən qərarlar vermirdi. Onun siyasi natiqlik fəaliyyətini araşdıranda, çıxışlarını oxuyanda görmək olur ki, bütün fikirləri əvvəlcədən düşünülmüş, müəyyən təhlillər aparılmış, sonra xalqa, cəmiyyətə, dünyaya çatdırılmışdır. Yəni onun nitqi dəyərli və siyasi fikirlərlə zəngindir. Ona görə də çıxışları söz yığnağından uzaq olan Heydər Əliyev nitqi bu gün də natiqlər üçün keçiləcək bir yoldur.

Dahi Nizami Gəncəvi haqlı olaraq sözün qüdrətini oxucularına ən ləyaqətli sözlərlə, qüdrətli poetik bir dillə çatdırmışdır:

Sözü qızıl yatağı altunla tutdu qoşa,
Dedi söz sərrafına: “De hansı gəlir xoşa?
Səncə, köhnə qızılmı, təzə sözmü yaxşıdır?”
Söz sərrafı söylədi: “Söz dünyanın naxışdır...!”
Söz qasidi bələdsiz başa vurur yolları,
Söz hünər meydanında yenər mərd oğulları...
Söz hər yerdə hakimdir, hamıdan başda olur.
Dünyanın sərvətidir, inci, qaş-daş da odur [7].

Heydər Əliyev elə dahi şəxsiyyətdir ki, o, illər, qərinələr, əsrlər keçsə də, tarix yazan bir müdrik kimi tarixdə qalacaqdır. Çünki “Tarix yalnız dahi şəxsiyyətlərin nurlu əməlləri sayəsində nəsillərin yaddaşına həkk olunur” [5, s. 7]. Onun yaratdığı məktəb mükəmməl bir siyasi lider, siyasi natiq olmaq istəyənlə bir kompas olacaqdır.

Nəticə. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycanda siyasi natiqliyin inkişafında Heydər Əliyevin xidmətləri mühüm rol oynayır. Siyasi lider Heydər Əliyev hər zaman öz iti ağıllı və güclü intuisiyası ilə ölkəsini, xalqını, dilini dünya səviyyəsində tanıtmışdır. Bu da siyasi liderliklə bərabər həm də siyasi natiqlik bacarığına yiyələnməsindən irəli gəlir. Çünki güclü natiq sözünü hər kəsə qəbul etdirməyi bacarır. Siyasi natiqlik məktəbində özünəxas bir çıxış açan, müasir siyasi natiqlik məktəbinin banisi olan Heydər Əliyev bütün siyasətçilərin, diplomatların, siyasi liderlərin formalaşması üçün sanki bir institut yaratmışdır. Yaxşı siyasi natiq olmaq üçün bu məktəbdən keçmək böyük uğur əldə etmək deməkdir. Unutmamalıyıq ki, Heydər Əliyevin bütün nitqləri Azərbaycan nitq mədəniyyəti elminə və natiqlik sənətinə layiqli bir töhfədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev N. Nitq mədəniyyətinin əsasları: Dərs vəsaiti. Bakı, 2013, 277 s.
2. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti fənni üzrə mühazirə-məşğələ mətnləri. Bakı, 2015, 228 s.

3. Əhmədova S. Heydər Əliyevin dil siyasəti. Bakı, 2010, 212 s.
4. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir. XXXV c., Bakı: Azərənəşr, 2011, 520 s.
5. Əliyev H. 2 cildə. I c., Bakı: Turxan NPB, 2013, 500 s.
6. Heydər Əliyevin dil siyasəti (rəsmi sənədlər). Bakı, 2009, 136 s.
7. https://az.wikisource.org/wiki/Sirl%C9%99r_x%C9%99zin%C9%99si/S%C3%B6z%C3%BCn_t%C9%99rifi
8. <https://aztc.gov.az/az/posts/id:1320>
9. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/85/>
10. <https://www.aznews.az/news/gallery/159184.html>
11. Hüseynov S., Qaracayeva E. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti: Dərslik. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 408 s.
12. Şirazi S. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Öndər, 2004, 400 s.
13. Şirinov A., İbadov N. Politologiya: Dərs vəsaiti. Bakı: 2015, 312 s.
14. Zamanov N. Heydər Əliyev və Azərbaycanda nitq mədəniyyəti. I kitab, Bakı, 2013, 480 s.

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: cinarerzayeva@yahoo.com.tr

Chinara Rzayeva

THE ROLE OF HEYDAR ALIYEV IN THE DEVELOPMENT OF AZERBAIJANI POLITICAL SPEECH

The article explores and analyzes the merits of the great leader Heydar Aliyev in the development of political oratory. It became known that the name of the school of political speech in independent Azerbaijan is associated with Heydar Aliyev. His oratory and work as a strong political leader made him famous throughout the world, including as a political speaker. It is known that not every speaker can master the art of political oratory. This requires numerous nuances, all of which are concentrated in the skill of Heydar Aliyev. The article also examines and analyzes several features of Heydar Aliyev as a political speaker. Here, theoretical judgments made using examples of the great leader's speeches are simultaneously substantiated. It was clear that the activities of Heydar Aliyev, both as a politician who loved his language, his people, and his state, and in the development of political oratory, are an excellent school for future speakers and political leaders.

Keywords: *Azerbaijan, Heydar Aliyev, political speaker, politics, public speaking, political leader, native language.*

Чинара Рзаева

РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕЧИ

В статье исследованы и проанализированы заслуги великого лидера Гейдара Алиева в развитии политического ораторского искусства. Стало известно, что имя

школы политической речи в независимом Азербайджане связано с Гейдаром Алиевым. Его ораторское искусство и деятельность в качестве сильного политического лидера сделали его известным в мире, в том числе и как политического оратора. Известно, что не каждый оратор может овладеть искусством политического ораторства. Для этого необходим ряд нюансов, все они сосредоточены в мастерстве Гейдара Алиева.

В статье также рассмотрен и проанализирован ряд особенностей Гейдара Алиева как политического оратора. Здесь одновременно обосновываются теоретические суждения, высказанные на примерах выступлений великого лидера. В конце исследования стало ясно, что деятельность Гейдара Алиева, как любившего свой язык, свой народ, свое государство политика, так и в развитии политического ораторского искусства является прекрасной школой для будущих ораторов и политических лидеров.

Ключевые слова: *Азербайджан, Гейдар Алиев, политический оратор, политика, публичное выступление, политический лидер, родной язык.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 01.03.2024
Son variant 29.03.2024